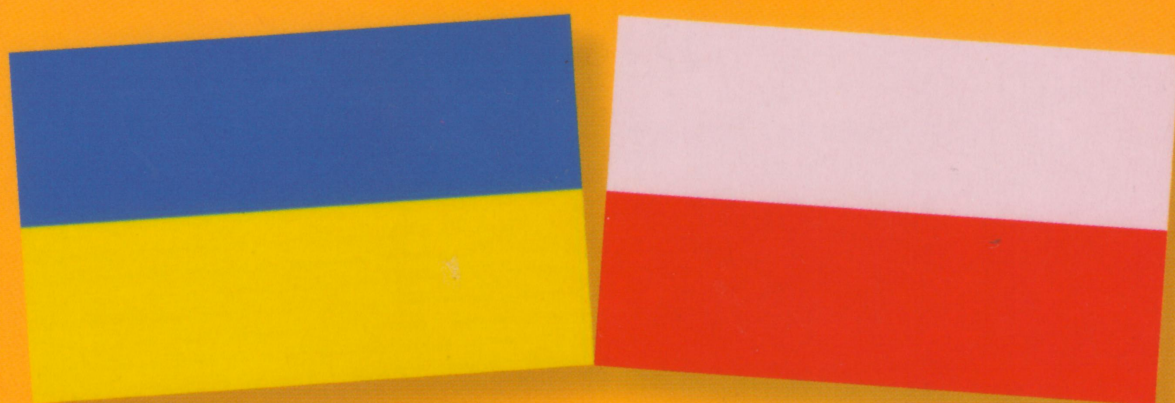

Od ugody hadziackiej do Unii Europejskiej

**Tom II
Reset czy kontynuacja?**

Від Гадяцької угоди до Європейського Союзу

**Том II
Перезавантаження чи продовження?**

Rzeszów – Lwów – Iwano-Frankowsk 2012

**Od ugody hadziackiej
do Unii Europejskiej**

TOM II

Reset czy kontynuacja

pod redakcją

Adama Kulczyckiego, Igora Guraka, Iwony Sloty,
Mirosława Rowickiego, Olega Boryniaka

**Від Гадяцької угоди
до Європейського Союзу**

TOM II

Перезавантаження чи продовження?

за редакцією

Адама Кульчицького, Ігора Гурака, Івони Слоти,
Мирослава Ровіцького, Олега Бориняка

Rzeszów – Lwów – Iwano-Frankowsk 2012

Recenzowali
prof. dr hab. PETRO FEDORCZAK
prof. dr hab. JURIJ MAKAR

Korekta
ZESPÓŁ REDAKCYJNY

Skład i łamanie
MARIA BASZA

© Instytut Socjologii Uniwersytetu Rzeszowskiego,
„Kurier Galicyjski Niezależne pismo Polaków na Ukrainie”,
Narodowy Uniwersytet Przykarpacki im. Wasyła Stefanyka

Rzeszów – Lwów – Iwano-Frankowsk 2012

ISBN 978-83-7338-788-1

WYDAWNICTWO „BIBLIOTEKA KURIERA GALICYJSKIEGO”
Iwano-Frankowsk 76000 (Ukraina) ul. Iwasiuka 60,
tel. 00-38 (0342) 71-38-66, e-mail: kuriergalicyjski@wp.pl
wydanie I; format A5

Druk: Drukarnia Uniwersytetu Rzeszowskiego
z makiet dostarczonych przez Wydawnictwo „Biblioteki Kuriera Galicyjskiego”

Słowo wstępne

Drugi tom Serii Wydawniczej Biblioteki Kuriera Galicyjskiego „Od ugody hadziackiej do Unii Europejskiej”, który oddajemy do rąk Czytelników, zatytułowaliśmy „Reset czy kontynuacja?”. Zamieściliśmy w nim publikacje omawiające trudne tematy związane z aktualnymi relacjami polsko-ukraińskimi.

W tomie zebraliśmy opracowania polskich i ukraińskich badaczy bilateralnych relacji polsko-ukraińskich. Wydawnictwo książkowe jest platformą, na której dyskutują historycy, socjologzy, filozofowie, politolodzy oraz publicyści zajmujący się problematyką stosunków polsko-ukraińskich.

Publikacja składa się z dwóch części. W pierwszej zamieściliśmy prace dotyczące stosunków polsko-ukraińskich, a w drugiej (VARIA) znalazły się różnorodne opracowania polskich i ukraińskich badaczy.

Seria Wydawnicza „Od ugody hadziackiej do Unii Europejskiej” powstała z inicjatywy Przykarpackiego Państwowego Uniwersytetu im. Wasyła Stefanyka, „Kuriera Galicyjskiego”, Instytutu Socjologii Uniwersytetu Rzeszowskiego i Rzeszowskiego Oddziału Polskiego Towarzystwa Socjologicznego.

Publikacja jest dowodem aktywnej współpracy polskich i ukraińskich badaczy. Jest przedsięwzięciem integrującym polskie i ukraińskie środowisko naukowe. Zamiarem redaktorów tomu jest, aby publikacja stała się znaczącym głosem w toczącej się dyskusji o przyszłości stosunków polsko-ukraińskich.

Życzymy miłej lektury.

Zespół redakcyjny

Ігор Райківський

Взаємини українських і польських соціалістів у Другій Речі Посполитій: від конфронтації до пошуку порозуміння

Після розпаду Австро-Угорської імперії та поразки у польсько-українській війні 1918–1919 рр. Галичина увійшла до складу відновленої Польської держави. Загострення українсько-польського протистояння в міжвоєнній Польщі відобразилося на контактах між українськими і польськими соціалістами. У розвитку взаємин між Українською соціал-демократичною партією (далі – УСДП) і Польською партією соціалістичною (далі – ППС) в міжвоєнний період можна виділити два етапи: 1) 1918–1924 рр.; 2) 1928–1939 рр. На першому етапі у зв'язку з національно-визвольними рухами, розпадом Австро-Угорської імперії відбулося загострення міжетнічних стосунків у Галичині, що й призвело до кровопролитної польсько-української війни. За цих умов УСДП і ППС практично стали по різні сторони збройного конфлікту.

Представники УСДП увійшли до складу першого уряду Західно-Української Народної Республіки (А. Чернецький став державним секретарем праці і суспільної опіки, а М. Парфанович – заступником секретаря шляхів), тоді як польські соціалісти очолили перші уряди відродженої Польщі – Другої Речі Посполитої. Пепесівці становили більшість в урядах І. Дашинського та Є. Морачевського разом з діячами Польської трудової партії “Визволення”¹. “Не станув польський революційний пролетаріят в однім ряді з українським товаришем – розійшлися їх шляхи”², – робила в 1919 р. висновок газета УСДП “Вперед”. Партійний орган “Червоний прапор” заявляв (1 травня 1919 р.), що польські соціалісти “йдуть проти нас, називаючи кожен наш виступ в обороні прав українського народу націоналізмом, шовінізмом”³. За свідченнями Л. Ганкевича, одного з лідерів УСДП, партія ще в кінці жовтня 1918 р. розірвала стосунки з польськими соціалістами⁴.

Отже, польсько-український збройний конфлікт з усім трагізмом продемонстрував ілюзорність тези про інтернаціональну солідарність робітничого класу в боротьбі за соціалістичні ідеали. УСДП, як і ППС, чітко виявила свій

¹ Лозинський М. Галичина в рр. 1918–1920. – Відень, 1922. – С. 44; Najdus W. Polska partia socjalno-demokratyczna Galicji i Śląska. 1890–1919. – Warszawa, 1983. – S. 623, 624.

² Вперед. – 1919. – 16 лютого.

³ Червоний прапор. – 1919. – 1 травня.

⁴ Наш голос. – 1919. – 3 червня.

національний патріотизм, примат національного над соціальним та інтернаціональним.

ППС робила спроби налагодити контакти з українськими соціал-демократами. Пепеєсівці мали на меті заручитися підтримкою УСДП при ухваленні проекту територіальної автономії Східної Галичини, зокрема щодо визначення кордонів та основних умов автономії. 7 листопада 1921 р. в редакції газети УСДП "Вперед" у Львові відбулася зустріч діячів ППС М. Недзялковського і К. Пужака з українськими еседеками. Польські соціалісти цікавилися ставленням УСДП до автономістського розв'язання справи Східної Галичини, запропонованого ППС. П. Буняк і М. Парфанович від імені українських соціал-демократів дали негативну відповідь⁵. Враховуючи невирішеність міжнародно-правового статусу Східної Галичини до 1923 р., УСДП, як і всі українські партії національно-державницького табору, бойкотувала заходи польських властей в краї (перепис населення 1921 р., вибори до сейму і сенату 1922 р.). Партія звинувачувала ППС у тому, що вона, "відрікшись всіх соціалістичних принципів, пішла на службу польської буржуазії"⁶.

Поразка національно-визвольних змагань, становлення польського окупаційного режиму в Західній Україні, а з іншого боку – наявність української державності (хоча й ілюзорної) в особі Української Соціалістичної Радянської Республіки (УСРР), "українізація" спричинили ліворадикальну еволюцію УСДП на початку 1920-х років, яка загострила стосунки партії з ППС. Керівництво УСДП "не поставило міцного політично-ідейного опору проти... опанування партії комуністичним і комунофільським елементом"⁷, – слушно зауважив радикал І.Макух. Відомі й заслужені в минулому керівники УСДП на початку 20-х рр. з різних причин опинилися поза партійною організацією (В. Темницький, В. Старосольський, О. Безпалко, С. Вітик та ін.) або були виключені з Головної управи (Л. Ганкевич, П. Буняк, І. Квасниця). Окремі лідери УСДП (О. Панас, А. Чернецький та ін.), хоч і не підтримували до кінця комуністичної ідеології, платформи Комінтерну, були обрані до нової управи на VI партійному з'їзді 18 березня 1923 р. З'їзд відкрито проголосив перехід УСДП на ліворадикальні позиції. Власті заборонили прокомуністичну УСДП в січні 1924 р.

Отже, від розпаду Габсбурзької монархії, проголошення ЗУНР до заборони УСДП польською владою в 1924 р. партія критично ставилася до ППС, не мала з нею на офіційному рівні жодних зв'язків. Навіть першотравневі свята міжнародної пролетарської солідарності українські й польські соціал-демократи в краї відзначали окремо. По суті, конфлікт спричинило різне бачення національного питання: УСДП виступала за злуку західноукраїнських земель з Наддніпрянською Україною, не визнавала польського оку-

⁵ Вперед. – 1921. – 11 листопада.

⁶ Там само. – 5 липня.

⁷ Макух І. На народній службі. – Дітройт, 1958. – С. 302.

паційного режиму, тоді як ППС обстоювала входження Галичини до складу Речі Посполитої (хоч і на правах територіальної автономії).

Від офіційної політичної лінії УСДП відрізнялася позиція Миколи Ганкевича, одного із засновників і багатолітніх лідерів партії. Він критично ставився до російських більшовиків, був прихильником порозуміння з польськими соціалістами, вважаючи, що "в Галичині територіальна автономія – се пункт вихідний"⁸. На його думку, підтриманий ППС проект територіальної автономії мав забезпечити вирішення "польсько-української справи на одинокій національній мирній дорозі"⁹. Центральний орган УСДП газета "Вперед" писала, що М. Ганкевич "поставився до великої пролетарської революції Сходу як сліпець до ясного сонця" і почав "лаятися на велике пролетарське діло..."¹⁰. Головна управа на своєму засіданні 29 грудня 1921 р. на вимогу львівської робітничої ради УСДП виключила М.Ганкевича з партії. Він не був офіційно поінформований і дізнався про це рішення з газети¹¹. М. Ганкевич до кінця свого життя (помер у липні 1931 р.) виступав за тісну співпрацю українських соціал-демократів з пепеєсівцями, а в партійному житті відновленої в 1928 р. УСДП участі не брав.

На другому етапі, починаючи з середини 1920-х років, намітилася тенденція до взаємодії між УСДП і ППС. Цьому сприяло насамперед зростання контрверзи серед різних угруповань в українському національно-державницькому таборі, що призвело до розколу між легальними і нелегальними структурами політичного спектру. Все більше посилювалися позиції (особливо серед молоді) націоналістичного підпілля, інтегрального українського націоналізму, що знайшов відображення в ідеології Організації українських націоналістів (ОУН). Водночас зростали впливи клерикальних партій – Української народної обнови та Українського католицького союзу, що виникли на початку 1930-х рр. Поправління суспільних настроїв у 30-ті роки і пов'язана з цим організаційна слабкість УСДП спонукали партійних лідерів до пошуку союзника в польському політичному таборі. Секретар УСДП І.Квасниця відкрито сказав, що "момент для ведення справді соціалістичної і класово-усвідомлювальної роботи був дуже невідповідний"¹².

Українські соціал-демократи бачили в ППС союзника в боротьбі за соціалістичну перебудову суспільства, що в їх розумінні була безпосередньо пов'язана з національним визволенням. УСДП послідовно виступала за незалежну соборну Українську державу з соціалістичним ладом. Польські соціалісти пішли на зближення з УСДП, щоб зміцнити фронт лівих сил про-

⁸ Центральний державний історичний архів України (далі – ЦДАУ) у Львові, ф. 309, оп. 1, спр. 2585, арк.16 зв.

⁹ Вперед. – 1922. – 30 березня.

¹⁰ Там само. – 18 січня.

¹¹ ЦДАУ у Львові, ф.309, оп. 1, спр.2183, арк.14.

¹² Kwasnycia I. Ukraińska Socjalna Demokracja // Robotnik. – 1934. – 1 maja.

ти обмеження демократичних інститутів, фашизації суспільного життя в Польщі в 1930-х роках. Пепеєвські лідери прихильно ставилися до заходів колишнього керівництва УСДП щодо відбудови партії на старих, соціал-демократичних позиціях. Відродження УСДП остаточно завершив партійний з'їзд 8–9 грудня 1928 р. у Львові.

Виступаючи на з'їзді – Українському соціалістичному конгресі, новообраний голова партії Л. Ганкевич висловив думку про необхідність взаємодії УСДП зі всіма соціалістичними партіями, передусім з ППС та українськими соціалістами-радикалами: “Інші українські партії є або буржуазні, або комуністичні, і з ними УСДП не може співпрацювати”¹³. В. Темницький переконував учасників з'їзду, що “відношення до соціалістичних партій інших народів” – це найбільш “болюче” питання політики УСДП, але “як партія класова” вона мусить “порозумітися з іншими соціалістичними партіями”¹⁴. Делегати робили деякі застереження щодо негайного вступу УСДП до II Інтернаціоналу, водночас жоден із них не підтримав приєднання партії до III, Комуністичного Інтернаціоналу. Отже, відновлена УСДП намагалася поєднати національну ідею з марксизмом, виявила прагнення підтримати міжнародний соціалістичний рух і зблизитися з ППС. В основу політичної платформи УСДП поклала тезу про примат демократії в боротьбі за завдання українського робітничого класу.

Найбільш виразною співпраця УСДП і ППС була у профспілковому русі. Згідно з рішенням грудневого з'їзду УСДП 1928 р. українські соціал-демократи взяли курс на створення автономних українських відділів у загальнодержавних класових професійних спілках. Спільна нарада ЦК УСДП і Центральної Комісії Класових професійних спілок (КПС), що перебували під впливом польських соціалістів, 29 квітня 1929 р. у Львові визначила умови вступу робітників-українців до автономної профспілкової організації в рамках КПС. Передбачалося для ведення “організаційної і культурно-освітньої діяльності серед українських робітників” обрати Українську професійну комісію, підпорядковану Центральній комісії КПС, а також організувати видавництво українською мовою професійного органу і скликати найближчим часом Український професійний конгрес¹⁵. Однак, незважаючи на підтримку ППС, засідання Українського професійного конгресу, що відбулося 1 листопада 1929 р. у Львові за участю 119 делегатів з 38 місцевостей краю, не вдалося завершити через протидію польської поліції та прокомуністичних елементів (насамперед партій “Сельроб-єдність” та ППС-лівіця). На конгресі з вітальною промовою виступив відомий діяч ППС І. Щирек¹⁶. Газета “Професійний

¹³ Наші соціалісти про себе. Відновлення УСДП // Діло. – 1929. – 13 січня.

¹⁴ Центральний державний архів громадських об'єднань України, ф. 6, оп. 1, спр. 470, арк.3; V конгрес // Вперед. – 1929. – 20 січня.

¹⁵ Професійний вістник. – 1929. – жовтень.

¹⁶ Професійний вістник. – 1929. – листопад; Діло. – 1929. – 5 листопада; Wszystkie stron-

вістник”, заснована як друкований орган Української професійної комісії (голова – І. Квасниця), виходила протягом 1929–1932 рр. нерегулярно через фінансові проблеми (всього – 22 номери).

У цілому УСДП заручилася підтримкою лідерів ППС у профспілковій діяльності, але так і не змогла досягти своєї мети – виділити автономну українську структуру в рамках Класових професійних спілок у Польщі. Щоправда, під впливом УСДП перебували окремі професійні осередки на місцях (наприклад, у 1937 р. – товариство двірників і домашньої прислуги “Праця” в Дрогобичі у складі 50 осіб)¹⁷. А.Чернецький стверджував, що з угоди між ЦК УСДП і Центральною комісією КПС “в практиці не вийшло... нічого. Серед польського робітництва... закоринився глибоко примат тотальності Польської держави...”¹⁸. Отже, УСДП не вдалося виділити автономні українські робітничі профспілки, що можна пояснити не лише опором польської влади і ліворадикальних сил, а й важким економічним становищем робітників-українців та вузькою соціальною базою УСДП через малу кількість національно свідомих промислових робітників.

Політичні взаємини партії українських соціал-демократів з ППС наприкінці 1920-х – у 1930-ті рр. розвивалися хвилюючій, залежно від стану польсько-українських стосунків і ситуації в українському національно-державницькому таборі. На перших порах протягом 1929 р. – першої половини 1930 р. намітилася тенденція до зближення відновленої УСДП з польськими соціалістами. Так, першотравневе свято в 1930 р. УСДП вперше під польською владою відзначила організовано разом з польськими та єврейськими соціалістами. Соціал-демократи взяли участь у мітингах в 19 містах краю (у Львові, Бориславі, Дрогобичі, Добромилі, Долині, Калуші, Надвірній, Станіславі і т.д.)¹⁹. Член Центрального Комітету (ЦК) УСДП В. Темницький, довідавшись про те, що він входить до сейму замість посла голови УСРП Л. Бачинського, який помер у травні 1930 р., відкрито заявив про своє бажання співпрацювати на парламентській арені з представництвом ППС²⁰. У розмові зі співробітником газети ППС²¹ “Robotnik” В. Темницький відзначав, що стосунки між УСДП “стають щораз ближчими” і що “ППС – єдина сила, котра чесно бореться за демократію в Польщі. Тому в цій боротьбі мусимо йти разом, пліч-о-пліч”²².

nictwa. – 1930. – 29 stycznia. – S. 28, 29.

¹⁷ Державний архів Львівської області, ф. 256, оп.1, спр. 63, арк. 50 зв.

¹⁸ Чернецький А. Український робітник // Діло. – 1936. – 29 листопада.

¹⁹ Свято 1 Травня // Професійний вістник. – 1930. – червень

²⁰ Як відомо, українські соціал-демократи взяли участь у виборах до польського парламенту 1928 р. в одному блоці з УСРП. В. Темницький займав друге місце у виборчому списку по округу після Л. Бачинського.

²¹ Ця заява не мала практичних наслідків, бо вже у серпні 1930 р. Ю. Пілсудського розпустив сейм і сенат.

²² Pierwszy poseł ukraińskiej socjalnej demokracji w Sejmie Rzeczypospolitej // Robotnik. – 1930. – 24 maja.

Певне охолодження у стосунках між УСДП і ППС зумовила сумнозвісна “пацифікація” українського населення Галичини восени 1930 р. Вона призвела до порозуміння основних українських партій на виборах до польського парламенту восени 1930 р. УСДП, Українське національно-демократичне об’єднання (далі – УНДО) та Українська соціалістично-радикальна партія (далі – УСРП) разом з двома білоруськими партіями сформували спільний “Український і білоруський виборчий блок”, що був, по суті, об’єднанням ліберально-демократичних і соціалістичних угруповань на загальнонаціональній платформі. У відозві, підписаній членами блоку, підкреслювалося, що українські національно-державницькі сили об’єдналися, “не порушуючи своїх окремих “ідеологічно-програмових завдань”, для захисту “українців без огляду на партії, класи і віросповідання”²³. Зближення УСДП з УНДО та УСРП мало цільовий і тимчасовий характер. Українські соціал-демократи займали у виборчому списку блоку надто низькі місця, що не дозволило жодному з них увійти до парламенту.

Отже, загострення українсько-польського протистояння в Галичині, “пацифікаційна” акція уряду та парламентські вибори 1930 р. спричинили тенденцію до консолідації УСДП з іншими легальними українськими партіями. Це призвело до охолодження у стосунках з ППС, незважаючи на критичне ставлення пепеесівців до “пацифікації”. Польські соціалісти визнавали обов’язок влади гарантувати безпеку і майно громадян Речі Посполитої, але, з іншого боку, стверджувалося, що уряд повинен був прагнути виключно ліквідації українського націоналістичного підпілля, а не застосовувати принцип колективної відповідальності. Було сказано, що “пацифікація” заперечує “ідеологію польсько-українського порозуміння”, про необхідність втілення якої в життя говорили представники урядового “санакційного” табору. У пепеесівській пресі панувала думка, що причиною гостроти українсько-польського протистояння була не стільки сила українського націоналізму, скільки нерозв’язаність питання земельної реформи²⁴.

Відцентрові тенденції в національно-політичному житті після 1930 р. стали причиною зростання контрверзи між різними групами українського політичного табору. З особливою гостротою УСДП вступила у боротьбу з націоналістичним підпіллям і клерикальними партіями. Так, один із лідерів УСДП Р. Скибінський на сторінках газети ППС “Robotnik” відкрито засудив націоналістичну діяльність утвореної в 1929 р. Організації українських націоналістів, з огляду на “фашистські тенденції”²⁵. У резолюції засідання ширшої управи УСДП від 22 березня 1931 р. критикувалося прагнення

²³ Діло. – 1930. – 2 жовтня; Громадський голос. – 1930. – 11 жовтня.

²⁴ Коко Е. Ставлення польського соціалістичного руху щодо українського питання у Польщі в 1930-1939 роках // Галичина. – 2001. – № 5-6. – С. 336.

²⁵ Praca i życie ukraińskiego ruchu socjalistycznego. Rozmowa “Robotnika” z tow. R. Ski-bińskim, wice-prezesem U.S.D. // Robotnik. – 1934. – 15 września.

католицьких партій захистити “загибаючий капіталістичний світ”²⁶. Ідея співпраці польських та українських соціал-демократів була підтримана лідерами ППС, що бажали зміцнення в українському суспільстві соціалістичних сил, вбачаючи в цьому шлях до покращення польсько-українських відносин. Львівський орган ППС “Dziennik ludowy”, засудивши непарламентські, збройні методи діяльності УВО-ОУН, стверджував, що “боротьба з Польщею... є віддаленням процесу створення української держави, відбувається зі шкодою для самої української справи”²⁷. Польські соціалісти з острахом спостерігали за посиленням в українському політичному таборі радикально націоналістичних настроїв, особливо серед молоді²⁸.

Представники УСДП і ППС на найвищому партійному рівні вперше після 1918 р. зібралися на конференції 29 січня 1933 р. у Львові. У ній взяли участь представники місцевих партійних комітетів та Центрального Виконавчого Комітету (ЦВК) і львівського Окружного Робітничого Комітету (ОРК) ППС. Від партії українських соціал-демократів на переговорах були присутні члени Центрального Комітету А. Ганкевич (голова), В. Темницький, В. Старосольський, І. Квасниця та ін. Натомість польську сторону представляли діячі ЦВК ППС послі М. Недзялковський і К. Пужак, представник ОРК ППС А. Гауснер, Б. Марковський, Б. Скаляк та І. Щирек. М. Недзялковський чітко висловив думку учасників конференції про те, що “минуле – це найбільша перепона до порозуміння з УСДП”. “Минуле треба перекреслити, – заявляв він. – Тільки соціалізм може вирятувати людство і під тим кутом треба підходити до всіх справ”²⁹. Конференція ухвалила рішення про взаємодію УСДП і ППС у боротьбі проти націоналізму, фашизму і комунізму. Співпраця обох партій мала сприяти подоланню гостроти у відносинах між українським і польським народами. Найсуттєвіша розбіжність між УСДП і ППС існувала в поглядах на вирішення національного питання. УСДП обстоювала утворення незалежної соборної Української держави, тоді як ППС виступала за територіальну автономію українських земель у Польщі. Водночас лідери ППС виразно підтримали принцип “самостійності й державної незалежності українського народу”³⁰. Очевидно, йшлося про відновлення української державності на Наддніпрянщині.

Підсумовуючи результати конференції, І. Квасниця в інтерв’ю газеті “Robotnik” підкреслив, що ППС визнала в українському питанні максимальну програму УСДП: “Перший найважливіший крок зроблено, як Соціалізм звів нас до одного столу нарад, так Соціалізм доведе і до зміцнення зав’язаних

²⁶ Засідання ширшої управи УСДП // Вперед. – 1931. – квітень.

²⁷ Dziennik ludowy. – 1930. – 10 sierpnia, 24 sierpnia.

²⁸ Коко Е. Ставлення польського соціалістичного руху... – С. 337.

²⁹ Львівська конференція // Вперед. – 1933. – травень; Діло. – 1933. – 2 лютого; Robotnik. – 1933. – 1 lutego, 21 lutego.

³⁰ Львівська конференція // Вперед. – 1933. – травень.

контактів”³¹. Водночас діяч ППС К. Чапінський стверджував у сеймі, що угода про співпрацю з УСДП повинна була певною мірою запобігти “тим розходженням, які в останніх часах виникли між польським і українським суспільствами”³². У цілому спільна конференція УСДП і ППС мала суто теоретичний характер.

Діячі ППС уважно стежили за консолідаційними процесами в 1933–1934 рр. в “лівій”, соціалістичній частині українського політичного табору, в яких брала участь УСДП (як і галицька УСРП і ще дві партії надніпрянсько-українських соціалістів – УСДРП і УПСР). Поштовх до консолідаційної акції дав передусім остаточний відхід від політики “українізації” в радянській Україні, масові сталінські репресії і голодомор 1932–1933 рр. М. Недзялковський висловив думку про необхідність співпраці польських та українських соціалістів з метою “рушення з місця” українського питання в Польщі. Виступаючи проти існуючого в державі устрою, він вважав, що “паралельні і спільні зусилля ППС і Українського блоку соціалістичних партій могли б інакше покерувати розвитком польсько-українських відносин взагалі”³³. Показово, що ППС підтримала внесок українських депутатів у сеймі щодо заснування українського університету в лютому 1933 р.³⁴

Загострення протидіючого в українському політикумі після проголошення керівництвом УНДО – найбільш впливової української політичної партії в Польщі – політики “нормалізації” з польськими урядовими чинниками спонукало УСДП до зближення з ППС як ідейно близькою партією в польському політичному таборі. Крім того, позиції ППС та УСДП збігалися з ряду питань практичної політики, зокрема у ставленні до угодовської акції УНДО, бойкоту парламентських виборів 1935 р. як недемократичних тощо. Виразом налагодження стосунків з ППС стала підтримка УСДП пелесівської вимоги національно-територіальної автономії на етнографічних українських землях у Речі Посполитій. Цю вимогу УСДП висувала, як правило, на спільному з ППС святкуванні 1 травня в 1936–1938 рр. Так, УСДП виголосила свої автономістичні домагання на першотравневому мітингу 1936 р. у Львові разом з польськими та єврейськими соціалістами. Від імені партії П. Буняк вимагав встановлення “територіальної, політичної та культурної автономії для українського народу у Польщі”³⁵. Наскільки відомо, УСДП не розглядала концепцію автономії на засіданнях ЦК або партійному з’їзді, відмовилася від цього постулату в 1939 р. Крім УСДП, ще дві партії – УНДО та КПЗУ – в другій половині 1930-х

³¹ Sprawy ukraińskie i socjaliści ukraińscy. Wywiad “Robotnika” z tow. I. Kwasnycią // Robotnik. – 1933. – 28 maja.

³² Sprawozdanie stenograficzne z 78 posiedzenia Sejmu Rzeczypospolitej z 3.11.1933, ł. 44.

³³ Niedziałkowski M. Problemy ukraińskie. Uśmiech losu // Robotnik. – 1935. – 1 stycznia.

³⁴ Koko E. W nadziei na zgodę. Polską ruch socjalistyczny wobec kwestii narodowościowej w Polsce (1918–1939). – Gdańsk, 1995. – S. 117.

³⁵ Свято 1 травня // Діло. – 1936. – 2 травня.

рр. домагалися автономії Західної України, ворогуючи між собою, що яскраво свідчить про гостроту протидіючого в суспільно-політичному житті краю.

У цілому 1930-ті рр. були несприятливими для поширення соціалістичних ідей, особливо в українському суспільстві. “Українська інтелігенція ставиться сьогодні байдуже або вороже до соціалізму і робітничого руху”³⁶, – стверджувала газета УСДП “Робітничий голос”. Радикалізація настроїв, інтегральний український націоналізм чимдалі ширше охоплювали суспільство, насамперед молоде покоління, що суперечило досягненню УСДП політичного ідеалу – побудови демократичним шляхом соціалістичної, самостійної і соборної України. Деяке зближення УСДП в другій половині 1930-х рр. з ППС, що мала більш міцні позиції і налічувала в Польщі до 30 тис. членів³⁷, виразно підкреслило слабкість партії українських соціал-демократів. Численність УСДП, ймовірно, не перевищувала 1,5–2 тис. осіб. Газета УНДО “Діло” з неприхованою іронією бажала УСДП “табличку множення членів”, що означало необхідність набагато збільшити їх кількість, щоб соціал-демократи мали широку організаційну мережу³⁸.

Щоправда, у межах ППС дещо вирізнялася позиція східногалицької партійної організації, що більш гостро реагувала на українське питання. Відомі діячі ППС зі Східної Галичини (А. Гауснер, Б. Скаляк та ін.) постійно заперечували територіальну автономію. У лютому 1939 р., в період наростання загрози світової війни, керівництво львівського Окружного Робітничого Комітету ухвалило навіть рішення віддати до партійного суду двох діячів за підтримку ними вимоги територіальної автономії Східної Галичини³⁹. В автономістському проекті ППС акцентувала увагу на необхідність гарантування прав польського населення, котре, як писав М. Недзялковський, “не може бути жодним чином визнане – всупереч “теоріям” українських націоналістів – за якимсь “напливове” населення, навпаки, це є населення від віків так само корінне”⁴⁰. Щодо лінії кордону між Польщею і незалежною Україною в майбутньому, то, на думку М. Недзялковського, цю проблему не можна було справедливо вирішити в рамках капіталістичного устрою⁴¹.

Таким чином, взаємини УСДП і ППС у міжвоєнний період залежали, в першу чергу, від стану міжнародних стосунків. Вони різко загострилися в період польсько-української війни 1918–1919 рр. та в умовах невизначеності міжнародно-правового статусу Східної Галичини на початку 1920-х рр. і мали тенденцію до зближення в 30-ті рр., коли поглибилося протидіюче в українському політичному таборі під владою Польщі. УСДП

³⁶ До наших товаришів // Робітничий голос. – 1938. – березень.

³⁷ Holzer J. Mozaika polityczna Drugiej Rzeczypospolitej. – Warszawa, 1974. – S. 507.

³⁸ Св. Миколай // Діло. – 1933. – 20 грудня.

³⁹ Koko E. Ставлення польського соціалістичного руху... – S. 337.

⁴⁰ Niedziałkowski M. Małopolska Wschodnia // Robotnik. – 1935. – 14 stycznia.

⁴¹ Koko E. W nadziei na zgodę. – S. 70.

і ППС бачили шлях до розв'язання польсько-українських суперечностей через утвердження в суспільній свідомості соціалістичного ідеалу на принципах західноєвропейської соціал-демократії (а не більшовицької партійно-тоталітарної моделі, що існувала в СРСР). Стабільній співпраці УСДП з партією польських соціалістів заважали розбіжності в національному питанні. УСДП послідовно обстоювала національну ідею, створення незалежної соборної Української держави, тоді як ППС висунула постулат територіальної автономії для українських земель у складі Польщі⁴².

Зусилля ППС і УСДП об'єктивно були спрямовані на зменшення гостроти польсько-українського протистояння, але цього, на жаль, не вдалося досягти. Це свідчило, з одного боку, про слабкість українофільського табору в польському суспільстві, що був готовий іти на поступки українцям, а з іншого – про порівняно незначні впливи української соціал-демократії, як і взагалі тих політичних сил національно-державницького спрямування, що покладали певні надії на польсько-український компроміс у Другій Речі Посполитій для забезпечення більшої свободи національного розвитку. Зростання впливів інтегрального націоналізму стало зворотнім боком невирішеності українського питання в Польщі, колонізаційної політики польських урядів на “східних кресах”. Міжвоєнний період увійшов в історію як час крайнього загострення польсько-українських стосунків.

⁴² Детальніше див.: Райківський І. Взаємини українських соціал-демократів Галичини з Польською партією соціалістичною в Другій Речі Посполитій // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Філософія. Політологія. – К., 2003. – Вип. 62. – С. 46–54; його ж. Взаємини українських соціал-демократів Галичини з Польською партією соціалістичною в 1918–1939 рр. // Галичина. – 2002. – № 8. – С. 51–64.

Соціально-економічний аспект польсько-українських взаємин в Галичині (1902 – 1914 рр.)

У статті розглядаються польсько-українські відносини в Галичині в 1902 – 1914 рр., як одні з передумов формування головних засад українського націоналізму та ідеї утворення незалежної України. Простежуються витоки конфліктів між поляками та українцями впродовж цілого ХХ ст. Серед цих витоків вагоме місце посідали соціально-економічні суперечки.

Ключові слова: Галичина, польсько-українські відносини, Україна *irredenta*, український націоналізм.

Взаємини між поляками та українцями впродовж багатьох століть були каталізатором всієї історії Центрально-Східної Європи. Ці взаємини були завжди переповнені суперечливих та драматичних подій, явищ та процесів. З однієї сторони це були стосунки добросусідські, союзницькі, а з іншого – ворожі, антагоністичні. Особливо яскраво це проявилось в буремні 1939 – 1954 рр. Проте події на Волині 1942 р., операція “Вісла” 1946 р., збройне протистояння між Українською Повстанською Армією та Армією Крайовою мали далекі і серйозні передумови. Їхні витоки сягали навіть не пацифікації 1930 р., а ще часів спільного перебування українців та поляків у складі провінції Австро-Угорщини “Королівстві Галичини та Володимирії”.

Утворення незалежної української держави та демократизація українського суспільства сприяли збільшенню кількості наукових розробок з історії Галичини, українсько-польських взаємин, українського національного та державницького відродження, зародження демократичних інститутів, діяльності українських політичних партій в другій половині ХІХ – початку ХХ ст. Вивченням таких важливих тем займаються сучасні українські науковці О. Аркуша, А. Зашкільняк, О. Жерноклеєв, М. Кутутяк, О. Красівський, Ю. Михальський, М. Мудрий, І. Райківський, В. Расевич, О. Сухий, І. Чорновол та інші. Результати їхніх досліджень знайшли своє відображення в статтях та монографіях, а також – у підручниках Я. Грицака, А. Зашкільняка та М. Крикуна.

Та не зважаючи на таку велику кількість дослідників лише одиниці звертають увагу на те, що саме в період існування галицької автономії було сформульовано головні засади українського та польського націоналізмів, апробовано методи та засоби міжнаціональної боротьби в новітніх реаліях глобалізованого світу.